

УДК 330.338

DOI: <https://doi.org/10.53920/ES-2022-3-1>

Ростислав Володимирович ТУЛЬЧИНСЬКИЙ,

д.е.н., проф., завідувач кафедри менеджменту,
маркетингу та публічного адміністрування
ЗВО «Міжнародний науково-технічний університет
імені академіка Юрія Бугая»
ORCID ID:0000-0003-1605-1403

Світлана Олександрівна ТУЛЬЧИНСЬКА,

д.е.н, проф., завідувачка кафедри економіки і підприємництва,
Національний технічний університет України «Київський
політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»
ORCID ID: 0000-0002-1409-3848

Сергій Олександрович КИРИЧЕНКО,

к.е.н., доц., доцент кафедри економіки і підприємництва,
Національний технічний університет України «Київський
політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»
ORCID ID: 0000-0001-7801-0181

МАКРОЕКОНОМІЧНІ ЗМІНИ НА РИНКУ ПРАЦІ, ВИКЛИКАНІ ВОЄННИМИ ДІЯМИ НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ

У статті досліджується ринок праці в Україні в сучасних умовах макроекономічної нестабільності, що викликані воєнними діями на території України. Обґрунтовано, що ринок праці виступає своєрідним індикатором стану всієї економічної системи, він відбиває рівень суспільного розвитку. Попит та пропозиція на ринку праці демонструють стан дестабілізації або стабільності та сталості розвитку економіки країни в цілому. Проведений аналіз дає можливість зазначити, що за період воєнних дій багато виробничих потужностей та підприємств різних сфер економічної діяльності зазнали руйнівних збитків. Приблизно третина підприємств припинили свою діяльність на початку воєнних дій в Україні, а разом з тим така ситуація негативно вплинула на робочі місця та ринок праці в цілому. Близько половини всіх працівників втратили роботу та доходи. Однією із найбільших втрат для України є великий потік біженців до найближчих країн Європи. Виявлено таку загальну тенденцію як релакування сімей співробітників переважно у західні регіони України та інші країни. Також, до негативних змін на ринку праці після початку воєнних дій в Україні можна віднести збіль-

шення безробіття та підвищення попиту на робочі місця. В середньому по Україні попит на одне робоче місце становить дванадцять осіб. Обґрунтовано, що у зв'язку із продовженням воєнних дій ситуація на ринку праці погіршується, з'являються нові проблеми, які пов'язані із затримкою виплат заробітної плати, зниженням її рівня та продовженням загального скорочення зайнятості. Працевлаштування в умовах макроекономічної нестабільності, що викликана воєнними діями на території України, має важливе значення, оскільки збільшення зайнятості зніме певне навантаження на державний бюджет та спеціальні позабюджетні фонди.

Ключові слова: ринок праці, воєнні дії, попит на ринку праці, пропозиція, зайнятість, безробіття, сучасні макроекономічні виклики, нестабільність.

Rostislav TULCHINSKY

Doctor of economics science, professor
Head of the management, marketing and public administration
department IHE «Academician Yuri Bugay international science
and technical university»

Svitlana TULCHYNSKA

Doctor of economics science, professor,
Head of the economics and entrepreneurship department,
National Technical University of Ukraine
«Igor Sikorsky Kyiv polytechnic institute»

Sergiy KYRYCHENKO

PhD in Economics, Associate Professor of the Department
of Economics and Entrepreneurship, National Technical University
of Ukraine «Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute»

**MACROECONOMIC CHANGES IN THE LABOR MARKET CAUSED
BY MILITARY ACTIONS ON THE TERRITORY OF UKRAINE**

The article examines the labor market in Ukraine in the modern conditions of macroeconomic instability caused by military actions on the territory of Ukraine. It is substantiated that the labor market acts as a kind of indicator of the state of the entire economic system, it reflects the level of social development, demand and supply in the labor market demonstrate the state of destabilization or stability and sustainability of the country's economy as a whole. The trends in the production sphere, consumption, and investment processes can be

characterized by the state of the labor market. The conducted analysis makes it possible to note that during the period of hostilities, many production facilities and enterprises in various spheres of economic activity suffered devastating losses, approximately one-third of enterprises ceased their activities at the beginning of hostilities in Ukraine, and at the same time, such a situation had a negative impact on workplaces and the labor market in total, about half of all workers lost their jobs and incomes. One of the biggest losses for Ukraine is the large flow of refugees to the nearest European countries. Such a trend as relocation of employees' families to mainly western regions of Ukraine and other countries was revealed. One of the negative changes in the labor market after the start of hostilities in Ukraine is an increase in unemployment and an increase in the demand for jobs, the demand for one job on average in Ukraine is twelve people. The smallest number of candidates for one workplace is observed in the western regions, and the largest number of applicants for one workplace is in the Kharkiv, Zaporizhzhia, Odesa regions, which is explained by the relocation of business to the central and western regions, and the termination of the activities of enterprises as a result of military actions on the territory of Ukraine. Military actions on the territory of Ukraine directly affected the social development of the country, including the labor market. It is substantiated that in connection with the continuation of hostilities, the situation on the labor market worsens, new problems appear, which are associated with the delay in the payment of wages, a decrease in its level and the continuation of a general reduction in employment. Employment in the conditions of macroeconomic instability caused by military actions on the territory of Ukraine is important, since the increase in employment will relieve a certain burden on the state budget and special extra-budgetary funds.

Key words: labor market, military operations, labor market demand, supply, employment, unemployment, modern macroeconomic challenges, instability.

Постановка проблеми. Ринку праці є дуже мінливим та залежить від багатьох як внутрішніх так і зовнішніх факторів впливу. Його функціонування відбувається під впливом постійної суперечливої взаємодії між попитом та пропозицією на робочу силу в процесі постійної рухливої адаптації кількості та якості робочої сили відповідно до пропозиції робочих місць. Стан та динаміка

ринку праці визначаються комплексним впливом різнорідних чинників на його кон'юнктуру. Ринок праці можна досліджувати з точки зору попиту та пропозиції робочої сили. Так, фактори попиту робочої сили впливають на рухливість, збереження та ліквідацію певних робочих місць різних видів економічної діяльності. На попит робочої сили впливають імпульси макроекономічної ситуації в регіоні та країні. Попит на роботу силу не може протистояти негативним, кризовим явищам, що викликають скорочення ділової активності суб'єктів господарювання. Іншою основною складовою ринку праці виступає пропозиція робочої сили, на яку впливають демографічні, міграційні, соціальні, політичні та інші чинники.

Ринок праці виступає своєрідним індикатором стану всієї економічної системи, він відбиває рівень суспільного розвитку. Попит та пропозиція на ринку праці демонструють стан стабільності та сталості розвитку економіки. Саме стан ринку праці дає можливість охарактеризувати тенденції у виробничій сфері, споживанні, інвестиційних процесах тощо. Однією із особливостей ринку праці виступає не тільки специфічний механізм його функціонування, а й засади задоволеності потреб суспільства.

Зміни, що викликані воєнними діями на території України, вплинули без винятку на всі сфери життя населення. Не осторонь залишився і ринок праці. Воєнні дії вплинули як на попит так і на пропозицію робочої сили, що вимагає більш детального дослідження проблематики змін на ринку праці в сучасних умовах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Необхідно зазначити, що проблематика ринку праці завжди знаходилась в центрі уваги науковців різних економічних шкіл. Проблеми розвитку ринку праці України, його регулювання та реформування, аспекти зайнятості населення, дисбаланси між попитом і пропозицією робочої сили, проблеми молоді на ринку праці, безробіття, аспекти трудової міграції, структурно-динамічні зміни та тенденції на ринку праці, що виникли внаслідок пандемії «COVID-19», та вплив пандемії на формування принципово нових відносин на сучасному ринку праці є об'єктом наукових досліджень вітчизняних вчених. Зокрема, присвятили свої публікації проблематиці ринку праці в Україні такі вчені, як: Д. Богиня, І. Бондар, В. Близнюк, М. Войнаренко, І. Дехтярьова, А. Колот, Е. Лібанова, Л. Лісогор, О. Піщуліна, І. Петрова, В. Петюх, Р. Тульчинський, Л. Шевченко та ін.

Проте багатоаспектність цього явища та виклики зовнішнього середовища, яке стає все більш динамічним та непередбачуваним, у тому числі, внаслідок ведення воєнних дій на території України, обумовлюють нагальну потребу у науковому пошуку специфічних проблем функціонування ринку праці в Україні в сучасних умовах.

Метою статті виступає дослідження стану та тенденцій макроекономічних змін на ринку праці в Україні в сучасних умовах. Для проведення дослідження було використано такі методи наукового пошуку як аналіз, синтез, дедукції, монографічний метод та системний підхід для дослідження ринку праці після початку воєнних дій на території України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Воєнні дії, що розпочалися 24 лютого 2022 року на території України, вплинули на всі без винятку сфери життя та економіку країни. Не існує жодного регіону нашої країни, який би не зазнав втрат від військового вторгнення агресора. За період воєнних дій багато виробничих потужностей та підприємств різних сфер економічної діяльності зазнали руйнівних збитків, а разом з тим, така ситуація негативно вплинула на робочі місця та ринок праці в цілому. Підприємства, що вціліли, оптимізують свої витрати, у тому числі, за рахунок скорочення робочих місць. Багато працівників вимушені звільнитися або брати неоплачувану відпустку.

Падіння ВВП України у 2022 році через вторгнення на її територію становитиме 30 %, а не 20 %, як прогнозувалося у березні 2022 року (за прогнозом Європейського банку реконструкції та розвитку) [3]. Для порівняння у табл. 1 представлено значення зростання ВВП та інфляції у попередніх роках.

Таблиця 1. Зростання ВВП та інфляції у 2017-2021 рр. (у %)

Показники	Роки				
	2017	2018	2019	2020	2021
Зростання ВВП (%)	2,5	3,4	3,2	-4,0	3,5
Інфляція (середня) (%)	14,4	10,9	7,9	2,7	9,5

Джерело: складено за даними [3]

Очікується, що зростання ВВП в Україні відновиться до 25 % наступного року, але це передбачає, що на той час вже ведуться значні роботи із реконструкції. Тривалість бойових дій, форма будь-якого повоєнного врегулювання, масштаби відновлення та

кількість біженців, що повертаються додому, також вплинуть на швидкість відновлення економіки. Однією із найбільших втрат для України є великий потік біженців до найближчих країн Європи. ООН зазначає, що майже 5 млн. українців втратили роботу з початку війни [1].

За оцінками експертів від 30–50 % підприємств повністю припинили свою діяльність, внаслідок чого близько половини всіх працівників втратили роботу та доходи. Приблизно 10 % від кількості довоєнного населення залишило Україну, а ще 15 % переміщено всередині країни [4].

Результати проведеного у березні 2022 р. опитування 311 підприємств різних сфер економічної діяльності в регіонах України, що проводилось кадровим порталом, продемонструвало, що тільки 22 % опитуваних підприємств зберегли розмір заробітної плати для своїх працівників на рівні довоєнного періоду (див. рис. 1) [6].

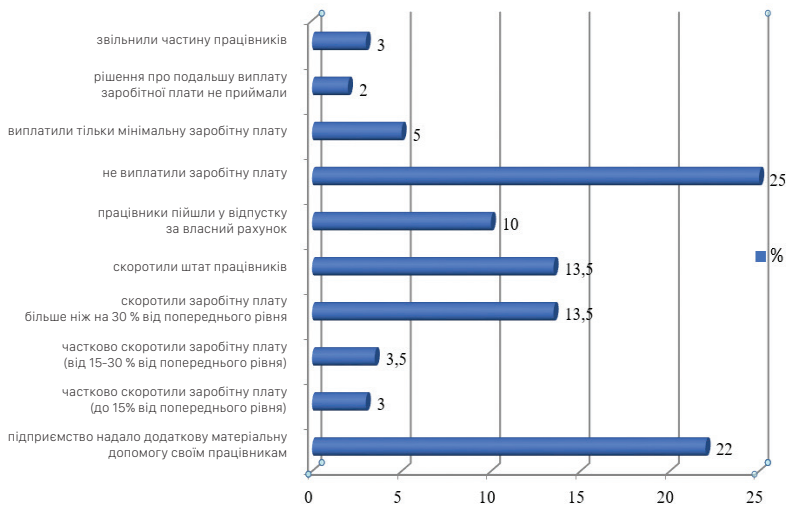

Рис. 1. Результати опитування підприємств у березні 2022 р. (%)

Джерело: побудовано за даними [6]

Результати проведеного опитування продемонстрували таку тенденцію як релаксування сімей співробітників переважно у західні регіони України. Про це заявили 14,8 % опитуваних підприємств та у інші країни – 12,3 % опитуваних підприємств. При цьому, 14 %

підприємств задекларували, що вони продовжували сплачувати заробітну плату співробітникам, незважаючи на припинення роботи. Станом на березень 2022 року 30 % опитуваних підприємств заявили про те, що вони не запропонували жодної підтримки для своїх працівників. На проблеми працівників, що залишились без роботи внаслідок воєнних дій на території України швидко відреагувала держава. Так, 8 березня урядом країни була запущена програма допомоги для українців, що втратили роботу або втратили частину заробітної плати через воєнні дії. Такі представники економічно активного населення змогли отримати допомогу від держави на рівні 6500 грн.

Одними із негативних змін на ринку праці після початку воєнних дій в Україні стали збільшення безробіття та підвищення попиту на робочі місця. По суті, ринок праці став належати роботодавцям, оскільки попит на одне робоче місце в середньому по Україні становить дванадцять осіб. Найбільший попит на робочі місця спостерігається у таких регіонах України як Харківська область – 19 кандидатів на одне робоче місце, Запорізькій області – 17 осіб на одне робоче місце, Одеській області – 14 осіб, Київській області – 13 осіб, у м. Києві – 5 осіб на одне робоче місце [5].

Така ситуація пов'язана із тим, що з Харківської, Запорізької, Одеської областей бізнес релокується у центральні та західні регіони. Це, у свою чергу, викликає напругу на ринку праці. Найменша кількість кандидатів на одне робоче місце спостерігається у західних регіонах. Так, у Львівській області – це від одного до двох кандидатів на одне робоче місце. Це пояснюється тим, що на західній Україні бізнес не так постраждав від воєнних дій, збільшилась кількість підприємств за рахунок релокації бізнесу з інших регіонів сходу та півдня.

Міжнародна організація праці (International Labor Organization) оприлюднила новий звіт, у якому йдеться про те, що через війну в Україні втрачено близько 4,8 млн робочих місць. Якщо бойові дії загостряться, цифра зросте до 7 млн. А якщо припиняться негайно, то можливе швидке відновлення 3,4 млн робочих місць. Із 5,23 млн українських біженців, згідно з даними МОП, близько 2,75 млн – це працездатне населення. З них 43,5 % (або 1,2 млн) – ті, що раніше працювали, але звільнилися або втратили свої місця у зв'язку з війною [2]. У довгостроковій перспективі Україна очікує, що біженці повернуться. Чим раніше це станеться, тим краще буде для еконо-

міки країни. Однак дехто, безумовно, може залишитися на довгий період. Це буде позитивним фактором для Європи (ЄС не вистачає робочої сили) і великою втратою для України.

Теперішня складна ситуація на території України може призвести до світової кризи не лише через потік біженців. Агентство ООН попереджає, що ситуація може мати наслідки в Європі та Центральній Азії. Наприклад, важко передбачити негативний ефект від зменшення експорту товарів. Україна, яка є одним із найбільших у світі експортерів пшениці, ймовірно, не зможе зібрати достатній врожай, щоб експортувати якісь запаси в поточному році. Адже Україна є вагомим світовим експортером (10 % від світового експорту пшениці, а також 14 % експорту кукурудзи та 37 % олії) [4].

Варто зазначити, що для східної Європи є і позитивні моменти щодо еміграції українців в ці країни. Так, наприклад, майже 8 тисяч українців, які переїхали після початку війни до Литви, влаштувалися там на роботу та заплатили до бюджету цієї країни понад 3 млн євро податків [9].

Висновки та пропозиції. Отже, військові дії на території України безпосередньо вплинули на суспільний розвиток країни, у тому числі і на ринок праці. Багатьом кваліфікованим співробітникам підприємств довелося змінити місце знаходження. Тимчасове переміщення осіб може тривати від декількох днів чи тижнів до року і навіть довше. Ті, хто залишився в Україні, не завжди мають можливість працювати і продовжувати звичайне відтворення себе як робочої сили. Багато професій зараз не є затребуваними, внаслідок того, що на деякі товари та послуги немає попиту. Підприємницький сектор зменшує свої витрати, у тому числі за рахунок скорочення працівників.

Працевлаштування в умовах макроекономічної нестабільності, що викликана військовими діями на території України, має важливе значення, оскільки збільшення зайнятості зніме певне навантаження на державний бюджет та спеціальні позабюджетні фонди. Працевлаштування сприятиме збільшенню податкових надходжень та зменшенню бюджетних витрат на допомогу з безробіття. У зв'язку із продовженням військових дій ситуація на ринку праці погіршується, з'являються нові проблеми, що пов'язані із затримкою виплат заробітної плати, зниженням її рівня та продовженням загального скорочення зайнятості. Також, є нові проблеми

із працевлаштуванням тимчасово переміщених осіб. Так, люди, що тимчасово переміщені у західні регіони, мають бажання працевлаштуватися, але місць працевлаштування не має. Вакансії, що з'являються на ринку праці здебільшого не вимагають висококваліфікованих спеціалістів, а потребують низькокваліфікованих робітників із відповідно низькою заробітною платою.

У свою чергу, український уряд робить все можливе, щоб підтримувати малий та середній бізнес, запроваджує пільги для підприємств. Найважливіше зараз – працююча економіка, що здатна забезпечити потреби ЗСУ та громадян.

Подальших досліджень вимагають питання забезпечення робочими місцями тимчасово переміщених осіб, розроблення механізмів активізації розвитку малого та середнього бізнесу в сучасних умовах.

© **Тульчинський Р.В., Тульчинська С.О., Кириченко С.О., 2022**

ЛІТЕРАТУРА

1. Nearly 5 million jobs lost in Ukraine since start of Russian invasion. URL: <https://www.france24.com/en/tv-shows/business-daily/20220512-nearly-5-million-jobs-lost-in-ukraine-since-start-of-russian-invasion>. (дата звернення: 12.05.2022).

2. Refugees fleeing Ukraine. URL: <https://data2.unhcr.org/en/situations/ukraine> (дата звернення: 09.05.2022).

3. Ukraine Country Assessment. URL: <https://2021.tr-ebrd.com/countries/#> (дата звернення: 10.06.2022).

4. War to cause Ukraine economy to shrink nearly a third this year - EBRD report. URL: <https://www.ebrd.com/news/2022/war-to-cause-ukraine-economy-to-shrink-nearly-a-third-this-year-ebrd-report.html> (дата звернення: 18.05.2022).

5. Економічна правда. URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2022/06/14/688116/> (дата звернення: 17.07.2022).

6. Кадровий портал. Результати бліцопитування компаній у березні 2022 року. URL: grc.ua. (дата звернення: 02.06.2022).

7. Кириченко С. О., Ружицький А. В., Тульчинська С. О., Салод С. В. Концептуальні засади організації системи антикризового управління підприємством в умовах макроекономічної нестабільності. *Агросвіт*. 2021. Вип. 9-10. С. 18-23.

8. Ринок праці під час війни. URL: <https://dou.ua/lenta/articles/job-market-during-wartime/> (дата звернення: 18.05.2022).

9. Служба зайнятості при Міністерстві соціального захисту і праці Литовської Республіки. URL: <https://uzt.lt>. (дата звернення: 11.06.2022).

10. Тульчинський Р. В., Тульчинська С. О., Ружицький А. В. Стратегії конкурентоспроможності підприємств в умовах макроекономічної нестабільності. *Інвестиції: практика та досвід*. 2021. Вип. 6. С. 5-9.

11. Худoley В. Ю., Тульчинський Р. В., Ханін С. Г. Особливості визначення стану регіонального людського потенціалу. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. 2019. Вип. 23. Ч. 2. С. 160-163.

REFERENCES

1. Nearly 5 million jobs lost in Ukraine since start of Russian invasion. available at: <https://www.france24.com/en/tv-shows/business-daily/20220512-nearly-5-million-jobs-lost-in-ukraine-since-start-of-russian-invasion>. (Accessed 12 May 2022).

2. Refugees fleeing Ukraine. available at: <https://data2.unhcr.org/en/situations/ukraine> (Accessed 09 May 2022).

3. Ukraine Country Assessment. available at: <https://2021.tr-ebrd.com/countries/#> (Accessed 10 June 2022).

4. War to cause Ukraine economy to shrink nearly a third this year - EBRD report. available at: <https://www.ebrd.com/news/2022/war-to-cause-ukraine-economy-to-shrink-nearly-a-third-this-year-ebrd-report-.html> (Accessed 18 May 2022).

5. *Ekonomichna pravda* [Economic truth]. available at: <https://www.epravda.com.ua/publications/2022/06/14/688116/> (Accessed 18 May 2022).

6. *Kadrovyy portal. Rezultati blitsopytuvannia kompanii u berezni 2022 roku* [Personnel portal. The results of a quick survey of companies in March 2022]. available at: grc.ua. (Accessed 02 June 2022).

7. Kyrychenko, S.O., Ruzhytskyi, A.V., Tulchynska, S.O., Saloid, S.V. *Kontseptualni zasady orhanizatsii systemy antykrizovoho upravlinnia pid-priemstvom v umovakh makroekonomichnoi nestabilnosti* [Conceptual principles of the organization of the anti-crisis management system

of the enterprise in conditions of macroeconomic instability]. "Ahrosvit" [Agroworld]. 2021. Vyp. 9-10. S. 18-23.

8. *Rynek pratsi pid chas viiny* [The labor market during the war]. available at: <https://dou.ua/lenta/articles/job-market-during-wartime/> (Accessed 18 May 2022).

9. *Sluzhba zainiatiosti pry Ministerstvi sotsialnoho zakhystu i pratsi Lytovskoi Respubliki* [Employment Service under the Ministry of Social Protection and Labor of the Republic of Lithuania]. available at: <https://uzt.lt>. (Accessed 11 June 2022).

10. Tulchynskyi, R.V. Tulchynska, S.O. and Ruzhytskyi, A.V. (2021), *Stratehii konkurentospromozhnosti pidpriemstv v umovakh makroekonomichnoi nestabilnosti* [Competitiveness strategies of enterprises in conditions of macroeconomic instability]. "Investytsii: praktyka ta dosvid" [Investments: practice and experience]. Vol. 6. pp. 5-9.

11. Khudolei, V.Yu., Tulchynskyi, R.V., Khanin, S.H. (2019), *Osoblyvosti vyznachennia stanu rehionalnoho liudskoho potentsialu* [Peculiarities of determining the state of regional human potential. Scientific Bulletin of the Uzhhorod National University]. "Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Serii Mizhnarodni ekonomichni vidnosyny ta svitove hospodarstvo" [Scientific Bulletin of the Uzhhorod National University. Series International economic relations and world economy]. Vol. 23. no. 2. pp. 160-163.

СТАТТЯ НАДІЙШЛА ДО РЕДАКЦІЇ 25.07.2022